

Hacettepe Üniversitesi  
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

**CUMHURİYET  
TARİHİ  
ARAŞTIRMALARI  
DERGİSİ**

Yıl 4 . Sayı 7 . Bahar 2008

YÖNETİM YERİ:  
Hacettepe Üniversitesi  
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü  
Beytepe- ANKARA 06532  
Tel: 0312 297 68 70 Faks: 0312 299 20 76  
Web: www.ait.hacettepe.edu.tr  
E-posta: ctad.hacettepe@gmail.com  
Tel: 0312 297 68 70/123

**CUMHURİYET TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

ISSN 1305-1458

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nce yılda iki kez yayınlanan yaygın süreli hakemli bir dergidir.

Basıldığı Yer: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi  
06100, Sıhhiye, Ankara  
Tel: 0312 310 9771

Basım Tarihi: 04 Şubat 2009

Dergiye gönderilen yazı ve fotoğraflar iade edilmez.  
Bu dergide yayınlanan yazılardaki fikirler yazarlara aittir.

# *Atatürk'ün Macar Bahçıvanı János Máthé'nin Anılarında Ankara*

*Melek ÇOLAK*

Muğla Üniversitesi

ÇOLAK, Melek, Atatürk'ün Macar Bahçıvanı János Máthé'nin Anılarında Ankara. *CTAD* Yıl 4, Sayı 7 (Bahar 2008),181-193.

Atatürk döneminde Türk- Macar ilişkilerinin gelişmesinin sonucu olarak birçok Macar uzman Türkiye'ye gelmiş ve çeşitli alanlarda çalışmışlardır. Bu Macar uzmanlardan birisi Atatürk'ün bahçıvanı János Máthé'dir. Máthé János, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Ankara'da çalışmış, yeni başkentin imarına tanıklık etmiştir. Bu çalışmada, Atatürk dönemindeki Türk ve Macar ilişkileri çerçevesinde Máthé János'un anılarından yararlanılarak bu dönem değerlendirilmiştir.

*Anahtar Kelimeler:* Ankara, Atatürk, Máthé János, Türkiye'de Macar Uzmanlar, Türk-Macar İlişkileri.

ÇOLAK, Melek, Ankara in the Memories of János Máthé, Hungarian Gardener of Atatürk. *CTAD* Year 4, Issue 7 (Spring 2008), 181-193.

As a result of the improvement of Turco-Hungarian relationships, many Hungarian experts came to Turkey and worked in various fields during the Atatürk's period. One of these experts was Máthé János, the gardener of Atatürk. Máthé János worked in Ankara during the early years of the Republic and witnessed the urbanization of this small Anatolian town. In this article, early Republican Ankara as depicted in the memories of Máthé János is studied within the context of Turco-Hungarian relations.

*Key Words:* Ankara, Atatürk, János Máthé, Hungarian experts in Turkey, Turkish-Hungarian Relations.

## **Giriş: Atatürk Döneminde Türk-Macar İlişkilerine Kısa Bir Bakış**

20. yüzyıl başlarında Türk ve Macar ilişkileri oldukça gelişmiş durumda idi. 1. Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğu'nun, müttefik olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yanında yer alması dostluk bağlarını güçlendirmiş, siyasî ve ekonomik ilişkilerin hızla güçlenmesi yanında, kökeni Macaristan'a dayanan Turancılık akımı ve Türkolojinin getirdiği bulgular iki ülke arasındaki

kültürel ilişkileri deartırmıştı.<sup>1</sup> 1. Dünya Savaşından sonra topraklarının çoğunu komşu ülkelere kaptıran Macaristan'da, Atatürk'ün başlattığı Bağımsızlık Mücadelesi, Macar ulusunun geleceği için de bir ümit kıvılcımı teşkil ettiğinden yakından izlenmiş, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarında Anadolu'daki yeniden doğuşun her adımı coşkuyla karşılanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'e göre eğer "bu iki halk tarih boyunca bir kere yan yana gelip akrabalıklarının farkına varsaydı, doğu Avrupa tarihi çok farklı olurdu. Yüzyıllarca dinî nedenlerden başlayan ve her iki tarafa da zarar veren savaşların yerini dostluk almalıydı."<sup>2</sup>

Bu yüzden Atatürk Türk-Macar dostluğunu ülkesinin dış politikasına da uygulamıştır. O'nun döneminde Türkiye ve Macaristan ilişkilerinin esası, uyumlu bir dostluk olmuştur.<sup>3</sup> O, Macaristan ile siyasî, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine özen göstermiştir.<sup>4</sup> Lozan Antlaşması yürürlüğe girdikten hemen sonra Macaristan ile diplomatik ilişkiler kurularak iki ülke arasında dostluk, ikamet ve ticaret antlaşmaları imzalanmış, karşılıklı işbirliği ortamında pek çok Macar uzman Türkiye'ye gelmiştir.<sup>5</sup> 1. Dünya Savaşı yıllarında Darülfünun'da etnografya ve Macarca dersleri veren, Cumhuriyet döneminde de uzun yıllar Türkiye'de çalışan Gyula Meszaros; jeoloji, hayvancılık ve meteoroloji alanlarında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde görev yapan Lajos Locy, Oszkar Welmann, Antal Réthly; Atatürk'ün 1935 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Hungaroloji kürsüsünü kurdurduğu László Rásonyi bu uzmanlardan sadece bir kaçıdır.<sup>6</sup> Bu yıllarda özellikle uygulamaya konulan tarım politikası için, bu sahada bir hayli ileri olan

<sup>1</sup> Melek Çolak, "Atatürk'ün Vefatı ve Macaristan'daki Yankıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XIX, Sayı 57, Kasım 2003, s.1011.

<sup>2</sup> Macar Elçisi Mihály Jungerth- Arnóthy'nin 10 Ocak 1934 tarihinde Ankara'da, itimatnâmesini sunmak için Atatürk'le yaptığı bir saatlik görüşme sırasında Atatürk'ün elçiye hitaben söyledikleri. István Fleisch, *Atatürk és Kora, Musztafa Kémál Atatürk Függetlenségi Háborúja és Kormányzása*, Budapest, 2004, Corvina Kiadó, s.341-342.

<sup>3</sup> József Kerekesházy, *Az Igazí Kemál, Egy Közársaság Születése*, Terebess Kiadó, Budapest, 2000, s.198.

<sup>4</sup> Melek Çolak, "Atatürk Döneminde Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938)", *Atatürk Haftası Armağanı*, 10 Kasım 2004, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, s.92.

<sup>5</sup> Melek Çolak, "Türk İnkılabının Macaristan'daki Yankıları (1923-1938)", *Araştırmalar, İnsan Bilimleri Araştırmaları*, Yıl 4, Sayı 7-8, 2002, s.154-155; Melek Çolak, "Bir Macar Çocuğunun Anılarında Atatürk", *İlke*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Atatürk'ün Doğunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, s.95-96; Melek Çolak, "Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk Eğitim Yaşamında Macar Eğitimcilerinin Yeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XX, Sayı 58, Mart 2004, s.243; Çolak, "Atatürk Döneminde Türkiye Macaristan İlişkileri (1923-1938)", s.92; aynı yazar, "Atatürk'ün Vefatı ve Macaristan'daki Yankıları", s.1011.

<sup>6</sup> Çolak, "Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk Eğitim Yaşamında Macar Eğitimcilerin Yeri", s.238-239.

Macaristan'dan yararlanılmıştır. Tarımın değişik kollarında öğrenim görmek üzere Türk öğrenciler Macaristan'a gönderildiği gibi, Macar uzmanlar da Türkiye'de iş bulmuştur. Hayvancılığın ıslahı için yapılan çalışmalarda, eskiden beri modern yöntemlerle hayvan yetiştirilmesine özen gösteren Macaristan, Türkiye için örnek bir ülke olmuştur. Damızlık hayvan alımı için Macaristan'a uzman heyetleri gönderilmiştir. Bu alandaki ilişkiler iki ülke arasındaki ticarî ilişkilere de yön vermiş; Macaristan'dan tarım ve hayvancılığın modernizasyonu için gerekli araç ve gereçler, damızlık hayvan satın alınmış, Macaristan'a işlenmemiş tarım ve sanayi ürünleri ihraç edilmiştir.<sup>7</sup> Macaristan'dan gelen uzmanlar Adana, Konya, Bursa, İzmir, Uşak, Edirne, Diyarbakır, İstanbul gibi birçok şehirde çalışmışlardır. Örneğin Konya elektrik santralıyla tüm şehrin elektrik aydınlatma sistemini bir Macar şirket üstlenmiş, ülkenin pek çok şehrinde jeneratör tesisi, Küçük Yozgat'ta Nitrojen Fabrikası Macarlar tarafından yapılmış, özellikle Adana'da birçok Macar uzman çalışmıştır.<sup>8</sup> (Bkz. EK 1, Foto 1) Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Macaristan'da 400-500 Türk vatandaşının bulunmasına karşılık, Türkiye'de 4000-5000 Macar yaşamakta ve 700-800'ü şeker sanayinde çalışmakta idi.<sup>9</sup> Mikusch Von Dagobert Türklerin "Macar kardeşlerinin vatanının nerede olduğunu bilmedikleri halde, onlardan her zaman çok memnun olduklarını ve onlara 'kardeş'" diye hitap ettiklerinden söz etmektedir.<sup>10</sup> Bu yıllarda Macar uzmanların varlığına tanıklık eden şehirlerden birisi, hatta en önemlisi yeni başkent Ankara idi. (Bkz. EK 1: Foto 2)

Daha önce "Anadolu'nun incisi" olan ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kıtlık, açlık ve savaşlar yüzünden gittikçe gerileyen Ankara, bu dönemde 20.000 nüfuslu bir Orta Anadolu kasabası görünümüyle<sup>11</sup> yeniden imar edilmesi gerekli olan şehirlerden biri idi. Kolaydan nefret eden Atatürk'ün, Türkiye'nin en verimsiz yerlerinden bile insan iradesinin istediğini elde edebileceğini göstermek için kurdurduğu Gazi Orman Çiftliği, bu uzmanların çalıştığı yerlerden biri idi.<sup>12</sup> (Bkz. EK 1: Foto 3) Daha önce Macar insanının sadece "gözüpek küçük Asyalı seyyah" olarak adım attığı bu şehirde, artık Atatürk döneminde yüzlerce iş imkânı bulmuştu. (Bkz. EK 1, Foto 4) Macar Başbakanı Gyula Gömbös, 1933 yılında Ankara'ya geldiği zaman gerçek bir

<sup>7</sup> Melek Çolak, "Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş Yıllarında Türk-Macar Ekonomik İlişkileri" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XX, Sayı 59, Temmuz 2004, s.424.

<sup>8</sup> Mikusch Von Dagobert, *Kemal Atatürk, Gazi Mustafa Kemal Fél Évszázad Törökország Történelméből*, Budapest, s.194-195.

<sup>9</sup> Dagobert, *age.*, s.196.

<sup>10</sup> Dagobert, 194-195.

<sup>11</sup> Bilal Şimşir, *Ankara Ankara, Bir Başkent'in Doğuşu*, Bilgi Yayınevi, 1.Basım, 1988, s.24- 25.

<sup>12</sup> Çolak, "Bir Macar Çocuğunun Anılarında Atatürk", s.97-99.

Macar kolonisi ile karşılaşmıştı.<sup>13</sup> Ankara'ya giden yol 15 saat sürmüştü. Fakat Gyula Gömbös güzel işlenmiş toprakları, eskiden çöl olan ama artık Macaristan'dan getirilen fidanlarla dolu alanları çok beğenmişti. Bakımsız köylerin yerini ise modern çiftlikler almıştı.<sup>14</sup> Anadolu'nun ortasında yeni baştan imar edilen bu yeni başkente pek çok Macar uzman tanıklık ve ev sahipliği etmişti. Ankara'nın yeniden imarına, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarındaki hummalı faaliyetlere tanıklık eden bu Macar uzmanlardan birisi de Máthé János idi. (Bkz EK 1: Foto 5, 6).

### **János Máthé'nin Ankara'ya Geliři ve Çalışmaları**

Babası da herkesin tanıdığı bir bahçıvan olan János Máthé (1903-1999) için "bitki alemi" yabancı değildi. Çünkü bahçıvanlık babadan kalma bir miras idi. Daha 16 yaşında iken, o dönemde bahçıvanlık öğretiminin en ünlü merkezi olan Paris'e, Versailles'a gitmişti. Sınavında müdür, meslektaşlarına hitaben Máthé'nin giriş testine katılmasına gerek olmadığını, öğrenebileceği pek çok bilgilerin büyük bir çoğunluğunu ezbere bildiğini söylemişti. János Máthé eskiden beri özlem duyduğu yolculuklarını gerçeğe dönüştürmek için gerekli parayı kazandıktan sonra Marsilya, Barselona, Sevilla gibi şehirleri dolaştı. Araşların bahçelerini, sulama sorununu nasıl çözümlediklerini inceledi. Kuzey Afrika yolculuğundan sonra Port Sait'e geldi. Amacı Hindistan'a ulaşmaktı. Kahire'de kendisini daha önce Versailles'da tanıdığı dostları ve meslektaşları karşıladılar. İngiliz makamları ise Hindistan'a giriş vizesi vermek istemediler. Máthé János burada pek çok bitki çeşidini inceledi. Kahire'de dünyanın her bitkisi üretilebiliyordu. Parası kalmadığı için tanıdıklarının, meslektaşları ve dostlarının kendisine bir iş bulacaklarını umuyordu. Kahire'de elindeki tavsiye mektubuyla Belçika Başkonsolosluğuna başvurarak yardım ve iş istediği zaman Konsolos, Konsolosluđun bahçesine çeki düzen vermesini istedi. Aynı zamanda Estonya, Letonya ve Türkiye Büyükelçiliklerine de bahçıvan olarak önerdi. Yolculukları sırasında o, Türklerle birkaç kez karşılaşmış, Ankara'dan řam'a trenle Türklerle beraber gitmişti. Dünyayı gezip dolaşan János Máthé Fransa, İspanya, Portekiz, Fas, Cezayir, Mısır, Filistin, Ürdün, İran gibi ülkelerde parklar oluşturmuştu. Avrupa'da uzman bir bahçıvan olarak ün kazanmıştı. Hindistan'ı görme isteği, gemicilerin bu yolculuk için istedikleri parayı ödeyebilecek durumda olmadığı için gerçektelemedi.<sup>15</sup> Máthé, bundan sonra karar verdiği

<sup>13</sup> Kerekesházy, *age.*, s.205.

<sup>14</sup> Dagobert, *age.*, s.184-185.

<sup>15</sup> *Macar Türkolog Mária Nyiri'nin János Máthé Hakkında Yayımlanmamış Notları*, s.1-5. Mária Nyiri, Atatürk'ün bahçıvanı János Máthé ile 1990 yılında Balatonfüred'de görüşmüştür. János Máthé'nin hangi yıllar arasında Türkiye'de bulunduğu kesin olarak belli değildir. Macar Türkolog Mária Nyiri ile yapılan 26.12. 2007 tarihli görüşme.

Türkiye yolculuğunun başlamasını, *Egy Világjáró Kertjei* adlı gezi anılarından oluşturduğu kitabında (Bkz. EK 2) şöyle anlatmaktadır:<sup>16</sup>

“Hindistan ve Uzakdoğu yolculuğumun üçüncü fiyaskosundan sonra Ankara'ya gitmeye karar verdim. O zamanki Versailles'dan sınıf arkadaşım Ahmet Ünkü, vaktiyle ülkesinde olan devrimci değişimlerden, Mustafa Kemal Atatürk'ün reformlarından heyecanla bahsetmişti. Planlarını gerçekleştiren Kemal Paşa, yabancı uzmanları yeni kurulan başkente çağırıyordu. Meslekî bilgimi bilen meslektaşım o zaman benim de Ankara'ya gelmemi teşvik etti...”

Yüksek maaş alacağını ve faydalı olacağını öğrenen János Máthé'nin böylece Türkiye yolculuğu başladı. Basra'dan Bağdat'a, daha sonra Musul üzerinden Ankara'ya ulaştı. “Türkiye'de yaşanan değişim ve ciddi mesleki görev ümidi” onu heyecanlandırmakta idi. Ziraat Vekâletinde kurulan Bahçecilik Bölümü Müdürü olan meslektaşı Ahmet Ünkü istasyonda kendisini bekliyordu. Bundan sonra okul arkadaşının aracılığı ile birkaç gün sonra Mustafa Kemal Atatürk onu kabul etti.<sup>17</sup>

János Máthé'nin yolculuğu sırasında hakkında pek çok kitap okumuş olduğu Atatürk hakkındaki düşünceleri şöyle idi:<sup>18</sup>

...Türkiye tarihinin en tehlikeli ve en bunalımlı günlerinde Mustafa Kemal adlı bir asker ve mükemmel bir politikacı siyaset sahnesine ayak atar. Cesur insanların her zaman hayranı idim. Enerjisi, örgütleyicilik yeteneği, kişiliği, ümitsizliğe kapılan Türklere yeni ümitler ve enerji aşıladı<sup>19</sup>

Şimdi ise Mustafa Kemal Paşanın karşısında idi:

... Çalışma odasına adım attığım zaman, duvardaki büyük Ankara haritası gözüme çarptı. Paşa çalışma masasından kalktı, beni tokalaşarak selamladı. Ankara'da çok Macar uzmanın olduğunu söyledi O, Macarları tanıyor ve seviyor. Burada, Macar kökenli ağaçları, fundaları da diktikleri güzel parklar planlayan bir bahçıvan yurttaşım Amosz'da bulunmuştu. Daha sonradan haberdar oldum ki, selefim Yüksek Bahçıvanlık Okulu Bahçe ve Park Oluşturma Kürsüsünün gelecekteki profesörü Ormos İmre idi. Kemal Paşa kamu parkları planlaması dışında, Ankara'nın ihtiyaçlarını karşılayacak sebze ve meyve üretim kuşağı oluşturmakla da beni görevlendirdi. Gerçekçi plan hazırlamam için iklimi iyice bilmem gerekiyordu. Şansıma Meteoroloji İstasyonunda Macar uzmanlar çalışmışlar ve yararlı bilgiler vermişlerdi.<sup>20</sup>

Çünkü birkaç yıl önce Macar meteorolog Antal Réthly (1879-1975) halk arasındaki adı ile “Havabakan”, çalışma arkadaşlarıyla birlikte bölgenin

<sup>16</sup> János Máthé, *Egy Világjáró Kertjei*, Mezögazdasági Kiadó, Budapest, 1987, s.158.

<sup>17</sup> Máthé, *age*, s.158.

<sup>18</sup> *Macar Türrkolog Mária Nyiri'nin Máthé János Hakkında Yayımlanmamış Notları*, s.6-7.

<sup>19</sup> Máthé, *age*, s.158-159.

<sup>20</sup> Aynı yer.

meteorolojik özelliklerini incelemiş ve gerekli hesapları yapmıştı.<sup>21</sup> Çalışmalarında János Máthé'ye doğrudan Atatürk'ün kendisi yardımcı oluyordu. Macar bahçıvan "keskin, çakırgözlü, uzun boylu, asker yapılı ve fevkalade iradeli" olarak tanımladığı Mustafa Kemal Paşa ile pek çok kez buluşmuştur. Çünkü her hafta büyük bir konferans salonunda Ankara'nın muazzam haritası önünde uzmanlar, ön çalışmaları, planları ve karşılaştıkları zorluklar hakkında ona rapor veriyorlardı. Çeşitli konular tartışılıyor, sonunda Atatürk tartışmaların kısa bir özetiyle bir değerlendirme yaparak son noktayı koyuyordu. Doğal olarak uzmanlardan yüksek ücret karşılığında yüksek kaliteli iş bekliyordu.<sup>22</sup>

Atatürk'ün bahçıvanı János Máthé Ankara ile ilgili anılarında yaptığı çalışmalar konusunda şu bilgileri vermektedir:

... Bunun dışında tecrübelerime dayanarak toprağı kaplayan bitki örtüsünden onun özelliklerini çıkarabildim. Anadolu'nun başkenti Ankara'nın iklimi karakteristik olarak aşırı karasal. Yaz sıcak ve kurak, kış ise çok soğuk. Yağmur ender, fakat kar yağışı bol. Yeni Ankara'nın mühendisleri şehrin daha ana yollarını büyük, geniş bulvarlarını planladılar. Artık inşaatların çoğu bölümünün bittiği yerlerde, en başta bunların ağaçlandırılmasını planladım. Kuraklığa, soğuğa dayanan gölge veren ağaçlar arasına başka başka dönemlerde çiçek açan süs bitkisi-gül- ve çok yıllık grupları tasavvur ettim. Bitkilerin seçimi sert tartışmayı canlandırdı. Çünkü daha güney yörelerinden gelen politikacılar, memurlar, askerler hatta Paşa'nın kendisi de servi, zakkum, okalıptus ve diğer dona karşı hassas bitkileri istediler yollara, parklara. Ben daha çabuk etkilenen bitkilerin dikimine karşı çıktım. Çünkü önceki ağaçlandırmalarda ne çeşit ağaç ve bitki türlerinin beklentilere cevap vermediğini gözlemlemiştim.<sup>23</sup>

János Máthé'nin önerilen birçok bitkinin ekimine karşı çıkması, Atatürk'ün, bahçıvanının meslekî bilgisine hayran kalmasına neden olmuştu.<sup>24</sup> János Máthé taşra hakkında bilgi edinmek için gerek araba ile gerekse at sırtında Fransızca bilen uzmanlarla etrafı dolaşarak bilgi edindi. Toprak örnekleri alındı, sulama imkânları ölçüp biçildi. Atatürk'ün bahçıvanı, böylece "değişik iklimlerin hüküm sürdüğü Türkiye'de yılın her zamanında sebze ve meyve çeşitlerinin yetiştiğini" öğrendi. Fakat eksiklikleri de tespit etti: "Başkent'in ihtiyacını sağlayan yeşilliği planlamanın en büyük sıkıntısı, işeyi devreye sokabilen köylerin su kıtlığı çekmeleriydi. Oysa sulama olmaksızın kuru yaz aylarında intensiv tarım yoktu"<sup>25</sup>

<sup>21</sup> Antal Réthly, "Dr. Réthly Antal Levele a Török Meteorológiai Szolgálat Megszervezéséről", *Az Időjárás*, 1926, s.39-43. Antal Réthly, "Törökország Meteorológiai Szolgálat", *Az Időjárás* 1927, s.162-169; István Kulin, "Réthly Professor Törökországban Akszakali Havabakán", *Réthly Antal Emlékönyve*, Magyar Meteorológiai Társaság, Budapest, 1975, s.60.

<sup>22</sup> *Macar Türkolog Mária Nyiri'nin Mathe János Hakkında Yayımlanmamış Notları*, s.9-10.

<sup>23</sup> Mathé, *age.*, s.159.

<sup>24</sup> *Macar Türkolog Mária Nyiri'nin Mathe János Hakkında Yayımlanmamış Notları*, s.9.

<sup>25</sup> Mathé, *age.*, s.159-160.



Bunun için bulduğu çözüm yolunu da şöyle anlatmaktadır:

Çevreyi dolaştığımız zaman, tepelerden doğan menba sularından çayları, kısa akıntıdan sonra, kolay bir şekilde çözülen gevşek, kireçli toprağın emdiğini gözlemledim. Ankara'nın su ihtiyacını karşılayan iki büyük su deposu inşa edilinceye kadar, bu bazı bölümleri toprak altında akan çayların suyunu kolay ve ucuz bir şekilde toplamanın nasıl mümkün olabileceğini düşündüm. Bunun için önce suyu yutan toprağa yakın tepelerden yoğun killi toprak katmanını taşımamız, yön değiştirmemiz ve toprağı sıkıştırmamız, sonra ise tepede üretilen taşlardan su barajını dolduran vadiyi inşa etmemiz gerekiyordu. Tavsiyemi tuttular ve sıradan su depolarının inşasına başladılar.<sup>26</sup>

Bu arada János Máthé, “o zamana kadar sadece, keçileri, tavşanları ve kedileriyle ünlü olduğunu bildiği ve deniz seviyesinden 870 m. yükseklikte bulunan eski Ankara'yı da” tanıma fırsatına sahip oldu. Bahçıvanın Ankara hakkında izlenimleri ise şöyledir: “Ankara o zaman daha ziyade yalnızca köydü. Onun altında inşa edildi, hummalı telaşla yeni, modern şehir. Çevresinde çorak, tepelik, bozkırlık alan çoktu. Şehri kateden Ankara Çayı yazın kuzeyden az su alırdı; bunun için yazın içme suyu dahi sokakta satılırdı.”<sup>27</sup> Máthé, görevi sırasında “Türk mutfağının üstünlüğünü” gördü, “doğu damak zevkini” tatı:

Türkler doğu damak zevkini sürdürüyorlar. Bizim üzüm yaprağıyla hazırlanmış, lahana dolmasına benzeyen yaprak sarmamız, biber ve domates dolması onlardan geliyor. Köpükle çırpılan yoğurdu ve değişik bir şekilde hazırlanan patlıcan yemeğini de çok seviyorlar. Soğanla, domatesle servis yapılan etler, ızgara hoşlarına gidiyor. Millî yemekleri sayılan pirinç pilavını antep fıstığı, kuru üzüm, pirinç pudingi safranla servis yapıyorlar. Çorbalar güzel, salatalar nefis. Yağda kızartılmış but biçimli baharlı köfte kadınbudu. Yemek öncesi anasonlu iştah açıcı rakıyı ve günde çok kez fazla tatlı olarak kahveyi içiyorlar.<sup>28</sup>

Máthé'nin hareketli olaylarla dolu Ankara ikametgâhı kısa bir süre sonra sona ermiştir. O, bunun baş nedenini şöyle açıklamaktadır: “Meslekî bakımdan yol yordam bilmeyenler işime karıştılar. Daha ciddi sonuçlara ulaşmak için ise durumlar orada ve o zaman- elverişli değildi.”<sup>29</sup>

János Máthé, çalışmalarını tamamlamaya vakit bulamasa da onların olumlu sonuçlar verdiğini ve projelerinin Atatürk'ün çok hoşuna gittiğini daha sonra meslektaşlarından öğrenmiştir.<sup>30</sup> O, bundan sonra “maceralı yaşamı sonrası dinlenmeyi ümit ettiği ve ikinci vatanım” dediği Belçika'ya geri dönmek istemiştir. Tekirdağ'da Macar Prens Ferenc Rákóczi'nin kaldığı evi ve Macar

<sup>26</sup> Máthé, s. 160.

<sup>27</sup> Máthé, s.161.

<sup>28</sup> Aynı yer.

<sup>29</sup> Aynı yer.

<sup>30</sup> *Macar Türkolog Mária Nyiri'nin János Máthé Hakkında Yayımlanmış Notları*, s.13.

mültecilerin yattığı mezarlığı ziyaret ettikten sonra; Ege denizindeki birkaç adayı, Selanik'i, Atina'yı, Bulgaristan'da Kazanlık çevresini, İtalya'yı görmüş; tecrübelerle zenginleşmiş olarak Belçika'ya dönmüştür.<sup>31</sup>

En sonunda anayurdu Macaristan'a, Balaton gölü kıyısında ufak bir yerleşim merkezine yerleşmiştir. 96 yaşında iken Sümeg'de hayata gözlerini yummuştur.<sup>32</sup> 20. yüzyıla damgasını vuran lider Atatürk'ü şahsen tanıyan 1925'li yılların Türkiye'sinin yeniden doğuşuna, yeniden oluşumuna ve başkent Ankara'nın imarına tanıklık eden binlerce Macar uzmandan biri olarak...

## Sonuç

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Türkiye'ye gelen birçok Macar uzmandan biri olan Máthé János yeni imar edilen başkent Ankara'da çalışmış, Atatürk'ü bizzat tanımıştır. Türkiye'nin yeniden doğuşuna, yeniden oluşumuna ve Ankara'nın imarına tanıklık etmiştir. Atatürk'ün bahçıvanı Máthé János'un Ankara ile ilgili anıları bir yabancı uzman gözü ile bu döneme bakılması açısından oldukça önemlidir.

## Kaynaklar

- ÇOLAK, Melek (2001) 19.Yüzyıl Sonu-20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması, *Toplumsal Tarih*, Cilt 15, Sayı 89 (Mayıs), 4-10.
- ÇOLAK, Melek, (2002) Türk İnkılabının Macaristan'daki Yankıları (1923-1938), *Araştırmalar, İnsan Bilimleri Araştırmaları*, Yıl 4, Sayı 7-8, 153-159.
- ÇOLAK, Melek (2003) Atatürk'ün Vefatı ve Macaristan'daki Yankıları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XIX, Sayı:57, (Kasım), 1009-1016.
- ÇOLAK, Melek (2004) Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk Eğitim Yaşamında Macar Eğitimcilerinin Yeri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XX, Sayı 58 (Mart), 233-243.
- ÇOLAK, Melek (2004) Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş Yıllarında Türk-Macar Ekonomik İlişkileri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XX, Sayı 59 (Temmuz), 413-428.
- ÇOLAK, Melek (2004) Atatürk Döneminde Türkiye-Macaristan İlişkileri (1923-1938), *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları ( Kasım) 87-93.
- ÇOLAK, Melek (2006) Bir Macar Çocuğun Anılarında Atatürk, *İlke*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, 95-105.
- DAGOBERT, von Mikusch (1937) *Kemál Atatürk, Gazı Musztafa Kemál fél Évszázad Törökország Történelméből*, Budapest.

<sup>31</sup> Mathé, s.161-163.

<sup>32</sup> Macar Türkolog Mária Nyiri ile yapılan 26.12.2007 tarihli görüşme.

- FLESCHE, István (2004) *Atatürk és Kora, Musztafa Kemál Atatürk Függetlenségi Háborija és Kormányzása*, Budapest, Corvina Kiadó.
- JÁNOS, Máthé (1987) *Egy Világjáró Kertjei*, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest .
- KEREKESHÁZY, József (2000) *Az Igazi Kemál, Egy Köztársaság Születése*, Terebess Kiadó, Budapest .
- KULIN, István (1975) Réthly Professzor Törökországban Akszakali Havabakán, *Réthly Antal emlékkönyv*, Magyar Meteorológiai Társaság, Budapest, 59-73.
- NYIRI, Mária (Türkolog, Budapest / Macaristan). Kaynak Kişi; 26.12. 2007 tarihli görüşme.
- Macar Türkolog Mária Nyiri'nin János Máthé Hakkında Yayımlanmamış Notları*
- RÉTHLY, Antal (1926). Dr. Réthly Antal Levele a Török Meteorológiai Szolgálat Megszervezéséről, *Az Időjárás*, 39-43.
- RÉTHLY, Antal (1927) Törökország Meteorológiai Szolgálata, *Az Időjárás*, 162-169.
- ŞİMŞİR, Bilal (1988) *Ankara Ankara, Bir Başkentim Doğuşu*, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara.

**EK 1: Fotoğraflar** [Kaynak: Mária Nyiri ve Klara Dévai Arşivi (Budapeşte)]



**Foto. 1:** Adana Ziraat Okulunda çalışan Macar uzman János György (önde eři ile birlikte)



**Foto. 2:** Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Ankara'dan bir görünüş.



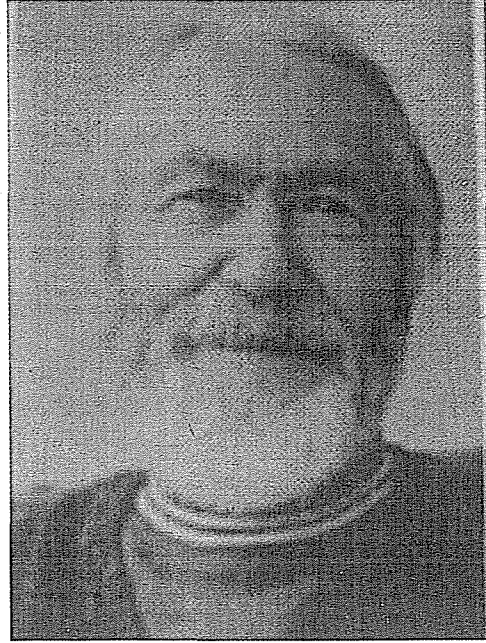
**Foto. 3:** Ankara Gazi Orman Çiftliği'nde çalışan Macar uzmanlardan birkaçı (1933)



**Foto. 4:** Ankara'da yaşayan Macarlardan bir grup



**Foto. 5:** János Máthé (1903/Sarkad-1999/  
Sümeğ)



**Foto.6:** János Máthé son yıllarında

**EK 2:** János Máthé'nin *Egy Világjáró Kertjei* adlı gezi-anı kitabının kapağı.

